

Ірина Ключковська

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА СІМ'Я У СВІТОВОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ

За останні кілька десятиліть спостерігаємо потужні міграційні процеси в Україні. За даними звіту Генерального Секретаря ООН з моніторингу світового населення, присвяченому міжнародній міграції та розвитку, Україна посідає четверте місце за кількістю міжнародних мігрантів. За різними оцінками щороку від 4,5 до 6,5 мільйонів наших співвітчизників перебувають на заробітках за кордоном.

Глобалізація, її наслідки та вплив на мобільність людей зумовили необхідність розглядати міграцію у транснаціональному контексті. Часто транснаціоналізм стосується тих, хто мігрує, і тих, хто залишається, характеризується своїми як негативними, так і позитивними наслідками, породжує нові явища, зокрема феномен транснаціональної сім'ї, достатньо вивчений за кордоном, про що свідчать численні наукові дослідження, і цілком новий для України. Узагальнюючи світовий науковий досвід пропонуємо ввести в український науковий дискурс поняття транснаціональної сім'ї для окреслення нового типу сім'ї, що виник внаслідок трудової міграції з України та виокремити її як цілість як на науковому, так і на політичному рівнях.

Транснаціональні сім'ї: міжнародний контекст.

Уперше термін «транс національність» запропонував Р. Боум у своєму есе «Транснаціональна Америка» в 1916 р. для опису нового типу мислення у відносинах між різними культурами [15]. У 90-і рр. ХХ ст. у дослідженнях міграційних процесів соціологи розпочали широко використовувати цей запропонований Боумом термін. Категорія транснаціоналізму узагальнює активність мігрантів, що не структурується відповідно до моделі міждержавної системи, а реалізується за зовсім іншими законами та принципами. Розуміння цих принципів призвело до формування «нової парадигми», яка домінує сьогодні в міграційних дослідженнях – «транснаціональної» замість «міжнародної» міграції [26]. Вивчено різні прояви агентів транснаціоналізму в просторовому, психологічному, економічному, культурному, політичному вимірах та зроблено висновки, що лягли в основу подальшого розвитку теорії й комплексного розуміння самого

явища та його передумов. На рівні агентів учені визначають транснаціоналізм як особливу форму організації соціального простору [23, с. 55-74].

Розглядаючи соціальну діяльність мігрантів, дослідники дійшли висновку, що місце походження і місце(місця) проживання людини зливаються в єдине поле соціальної дії", що стало можливим завдяки розвитку різного виду комунікацій, які забезпечують зв'язки між людьми. Сучасна людина може одночасно жити в двох і більше світах, формуючи своєю діяльністю «транснаціональний простір» [12].

У контексті цих ідей було запропоновано поняття «транс мігранти», що означає мігрантів, які «живуть одночасно в декількох місцях і включені у більш ніж одно суспільство». Вони утворюють «соціальні поля, що перетинають географічні, культурні і політичні кордони держав» [13].

З часом значно розширилась емпірична база в дослідженнях новітніх міграційних процесів. Учені описують транснаціональні громадські рухи, професійні групи, освітні мережі, наукові співтовариства, транскордонні класові утворення, аналізують транснаціональну мобільність груп, сформованих на основі сексуальних, культурних, релігійних та інших ідентичностей. Визначальними параметрами в аналізі агентів транснаціоналізму є їх економічні, політичні і особисті інтереси, які не формуються національними рамками.

Не оминули своєю увагою дослідники й проблеми сім'ї, яка в усіх індустріальних суспільствах внаслідок новітніх демографічних, економічних та соціокультурних змін зазнала глибоких трансформацій. Ці трансформації зумовили диверсифікацію сімейних форм. Виникло нове явище – транснаціональна сім'я, яка характеризується географічною дисперсією сімейної групи та тривалістю стійких зв'язків через кордони у зв'язку з міграцією одного або кількох членів.

Проте, в дослідженнях у галузі міграційних процесів увага науковців більше зосереджена на вивченні окремих суб'єктів міграції (трудова мігрантів, чоловіків, жінок, дітей), ніж на сім'ї як цілісній одиниці. Згідно з новою економічною теорією трудової міграції рішення мігрувати не приймає індивід самостійно, а погоджує його з сімейною групою. З метою збільшення трудових доходів та мінімізації економічних ризиків згоду про від'їзд одного з членів родини для роботи за кордоном досягають колективно.

У науковому сучасному дискурсі з'являється ряд термінів таких як «multi-sided family», «multi-local family», «binational family», «transcontinental family», «international family та ін., які дослідники використовують як замітники для окреслення поняття транснаціональної сім'ї.

Але яку структурну одиницю маємо на увазі, коли говоримо про транснаціональну родину? Чи враховуємо число її членів, що живуть за кордоном, частоту контактів або силу та ефективність родинних мереж? Кого можна назвати такою родиною, на скільки часу та за яких умов?

Поняття транснаціональної сім'ї було введено у наукову літературу з метою описати дисперсію родини через два або більше кордони та активну підтримку контактів її членів, акцентуючи на географічному компоненті цієї проблеми.

У цьому контексті існує ряд визначень. Так у дослідженні карибських мігрантів, а також у перших спробах визначити транснаціональні родини, Уїлтшир звертається до ідеї дисперсії в просторі. Вона, зокрема, зазначає, що транснаціональна сім'я є «a large amorphous structure made up of conjugal and nuclear units as well as consanguinal segments that spread across national boundaries» [27].

Згодом Біселон і Воурела розвинули цю точку зору: «Transnational families are defined here as families that live some or most of the time separated from each other, yet hold together and create something that can be seen as a feeling of collective welfare and unity, namely familyhood, even across national borders», – зазначають вони [14].

До транснаціональної сім'ї дослідники часто включають як членів нуклеарних родин, так і розширених, зокрема Ліма Геррера стверджує: «Transnational families, both nuclear and extended, are dispersed across international borders (...) They consist of children, parents, siblings, brothers-in-law» [17, с. 78].

Розбіжності у визначеннях є результатом гетерогенності родинних транснаціональних форм. Обстеження виявили різні типи конфігурації транснаціональних родин. Узагальнюючи визначення транснаціональних родин, яке є у науковій літературі, можемо констатувати, що вони поділяються на дві категорії, а саме: мова йде про транснаціональне батьківство та транснаціональну кривність. У транснаціональному контексті, враховуючи розпорощення осіб,

практик, ресурсів, прокласти чітку демаркаційну лінію між цими поняттями дуже складно.

Термін транснаціональне батьківство використовують, щоб окреслити розгортання у просторі зв'язків між батьками та їх дітьми, що є наслідком міграції одного або двох батьків та міграції дітей. Науковці виділяють різні форми цього явища, виокремлюючи еміграцію жінок, потужною мотивацією для яких є необхідність покращення економічної ситуації в сім'ї і, як наслідок, – залишені у країнах походження діти або діти, яких матері відсилають з країни перебування, вважаючи за необхідне дати їм освіту у рідній країні, де оточення, на їх думку, є більш безпечним, а расова ситуація менш опресивна. У цих ситуаціях, кваліфікованих як «global care chains» [20; 21], жінка, окрім виконання функції «дистантної матері», фінансово підтримує дітей, що залишилися у країні походження. На думку дослідників цей тип родинної конфігурації спостерігається, зокрема, внаслідок від'їзду до США жінок з Карибських островів, Південної Америки, Філіппін. В усіх випадках мова йде про країни з глибокими соціальними нерівностями та серйозними економічними кризами [22, с. 361].

Досліджується й інший тип сімейної конфігурації, який пов'язаний з міграцією дітей самостійно або ж у супроводі матері. У цих випадках батько або залишається у країні походження, або він мігрує з родиною, але повертається у свою країну, щоб продовжити свою професійну кар'єру.

Така географічна дисперсія відповідає стратегії батьків спрямованої на оптимізацію фінансових можливостей та сприяння в отриманні освіти дітей. У цьому контексті для означення даної сімейної форми застосовують терміни «родини астронавти» а «діти парашути». Дане явище виникло на початку дев'яностих років і стосується переважно родин, що володіють достатніми матеріальними ресурсами та походять з країн, що характеризуються значним економічним розвитком, до яких належать Китай, зокрема, Гон Конг і Тайвань, а також Південна Корея [19, с. 145-164]

Щодо терміну транснаціональна кривність, то воно охоплює родинні зв'язки значно ширші. Ця форма сімейної конфігурації отримала назву «international kinship» [18, с. 32-40], спостерігається у багатьох країнах реципієнтах та є об'єктом наукових досліджень у Сполучених Штатах Америки, Канади, Франції, Австралії та Великої

Британії. Цей феномен стосується мігрантів, що походять з багатьох країн з потужною еміграцією в той чи інший період їх історичного розвитку, до прикладу таких як Туніс, Ліван, Домініканська республіка, Мексика та ін.

Деякі розширені сім'ї розпорошені між двома територіями продовжують функціонувати понад кордонами. Для окреслення цієї ситуації вживається термін «transnational migrant circuits» [16; 23]

Отже, може констатувати, що в кінці ХХ та на початку ХХІ століть виникає нове явище – транснаціональна сім'я, різні форми якої обумовлені традицією мігрантів країни походження або ж економічною ситуацією. За твердженням науковців дисперсія сім'ї між країнами походження та проживання чинить суттєвий вплив на родинне життя.

Проте, поза увагою дослідників залишається аналіз впливу транснаціонального процесу на родинну динаміку, взаємодію та взаємовідносини у середині сім'ї як суспільної одиниці. В той час як об'єктом для досліджень в основному слугують економічні обміни та ті чи інші існуючі транснаціональні форми, ряд дослідників вважають за необхідне розширити поле досліджень та глибше вивчати питання трансформації родини під впливом міграційних процесів, управління сімейним бюджетом, передачі культурних вартостей та ін. Міграція одного або кількох членів родини вимагає встановлення та розвитку постійних контактів крізь час і простір. Яким чином вдається транснаціональній родині на відстані зберігати почуття єдності? У який спосіб долаються географічні відстані? Ким підтримуються зв'язки і як? Відповіді на ці та інші питання впродовж двадцятиліття намагаються дати фахівці міжнародної наукової спільноти.

Транснаціональні сім'ї: український контекст

В Україні, як частині глобалізованого простору, внаслідок міграційних процесів також відбулися суттєві зміни в інституті родини, хоча сім'я і надалі трактується як найбільш пріоритетна сфера життя людини, і у системі ціннісних орієнтацій значення її як життєвої цінності дуже високе (за чотирибальною шкалою: 3,9 – в Україні, 3,8–3,9 – у ЄС) [5].

З'являється нове явище, яке дослідники кваліфікують як дистантну сім'ю, в якій життєдіяльність кожного з подружжя проходить окремо. Проблема дистантних сімей знайшла своє висвітлення у працях О. Безпалько, К. Б. Левченко, Ф. А. Мустаєвої, В. С. Торохтія,

І. М. Трубавіної, Д. І. Пенішкевич та ін. До таких сімей відносять сім'ї бортпровідників, моряків, артистів, космонавтів, геологів, військових, спортсменів, і сім'ї, члени яких перебувають із різних причин на відстані один від одного через специфіку професії, ув'язнення, лікування, неспроможність утримувати сім'ю і передачу дітей тимчасово в інтернат. До цієї ж категорії зараховують також сім'ї, що «характеризується особливими умовами життя, пов'язаного з перебуванням одного (чи обох) батьків за межами країни» [10, с. 280].

Проте, на нашу думку, українські сім'ї, що є розірвані кордонами, мають свої особливості, пов'язані зі статусом трудових мігрантів (легальним, чи нелегальним), гендерним аспектом міграції (жіноча, чоловіча), комплексом проблем, обумовлених візовими питаннями, особливостями міграційної політики України та країн перебування, що прямо чи опосередковано впливають на функціонування родини та визначають її специфіку, слід виокремити із загальної категорії дистантних та віднести, згідно з міжнародною термінологією до транснаціональних.

Типологія української родини, для якої найбільш характерними є два види, а саме: проста/нуклеарна та розширена/складна, визначає специфіку її транснаціональної форми. Нуклеарний тип сім'ї складається з подружньої пари та її дітей, що не перебувають у шлюбі, тобто така сім'я містить представників двох поколінь. У нуклеарній сім'ї діти залежні від батьків. Натомість розширена/складна сім'я включає три і більше поколінь або дві і більше нуклеарних сімей, які пов'язані між собою спільним домогосподарством та проживають в одному помешканні. У соціологічній літературі можемо знайти твердження, що розширеною сім'єю можна назвати групу людей, що включає бабусь, дідусів, братів і їхніх жінок, сестер і їхніх чоловіків, тіток, племінників тощо [3].

Уточненням розширеної сім'ї виступає термін «багатопоколінна сім'я», яка складається з двох і більше нуклеарних сімей, кожна з яких може бути як повною, так і неповною, в якій три (або більше) поколінь пов'язані між собою або спільним/близьким місцем проживання та спільним побутом, або/і тісними економічними, соціальними та психологічними зв'язками [3].

Кількісні характеристики сучасної української складної багатопоколінної сім'ї вказують на стійку тенденцію до збільшення частки складних трипоколінних сімей у сільській місцевості та західних

областях України. Загальна частка складних та трипоколінних сімей в Україні у 2001 р. становила 19,8 %, тобто складала близько 1/5 частини від загальної кількості сімей.

Згідно з результатами дослідження «Українське суспільство. Соціологічний моніторинг» у структурі української сім'ї у 2008 році подружжя з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них) становить 12,3 %, мати (батько) з дитиною (дітьми) і батьками (або одним із них) – 5,9 %, подружжя без дітей, але з батьками (або одним із них) – 3,8 %. Загалом, порівнюючи частку багатопоколінних сімей у 2002 та 2008 роках, можемо констатувати збільшення кількості такого типу сімей: з 19,3 % до 22 %. Варто зазначити, що упродовж цього періоду бачимо тенденцію до незначного коливання частки багатопоколінних сімей довкола 1/5 частини від усіх типів сімей [1, с. 61].

Зокрема, дані соціологічного дослідження, проведеного у червні 2003 р. Державним інститутом проблем сім'ї та молоді показують, що більше третини молодих сімей мешкає на житловій площі батьків або інших родичів (37 %), при цьому 69 % молодих сімей отримують допомогу від батьків грошми і 73 % – продуктами [7, с. 61–71].

У сучасному українському суспільстві можемо спостерігати іншу особливість, коли діти залишаються годувальниками батьків, адже проживання батьків старшого віку в сім'ях дітей є досить поширеним явищем в Україні.

У цьому контексті, особливо на заході, набула розвитку тема «сендвіч-покоління». Цей термін описує осіб (переважно жінок середнього віку), одночасно «затиснених» між двома вимогами: підтримувати як залежних від них батьків, так і неповнолітніх дітей [9].

В Україні це явище також має свої особливості, зумовлені високим рівнем допомоги з боку батьків не лише неповнолітнім дітям, але й дітям, що досягли повноліття та створили власні сім'ї. Тобто в українському суспільстві проблема «сендвіч-покоління» розширюється з огляду на потрібність допомагати як старим батькам, так і власним вже дорослим дітям[2]

Специфіка типології української родини, характерними формами якої є нуклеарні та трипоколінні сім'ї, визначає особливості функціонування її транснаціональної форми. Численні трудові мігранти з України розглядають міграцію як тимчасове вирішення їх проблем. Проте, як показує практика, нерозв'язані економічні проблеми та

обмежувальна іміграційна політика країн перебування впливає на їх мобільність і змушує залишатися у країнах призначення з правовим статусом чи без нього. У ході опитувань, здійсненим Міжнародним Благодійним Фондом «Карітас», було встановлено, що 80 % українців декларують намір повернутися на Батьківщину, хоча такий самий відсоток серед них не може з певністю сказати, коли це відбудеться [4, с. 66]. Прогнози українських експертів щодо масового повернення трудових мігрантів в Україну у зв'язку з кризою не здійснилися. Одні з них постараються залишитися в ЄС, інші перемістяться іншими країнами у пошуках заробітків, а ще інші повернуться з готовністю до наступних виїздів[4, с. 84].

За таких умов українська сім'я зазнає трансформацій та значної фрагментації, що тягне за собою ряд негативних наслідків, породжених довгими періодами розлуки та розпорощенням у різних країнах. Традиційна родинна структура та роль статей видозмінюються, діти, підлітки та прабатьки змушені брати на себе ризики та виконувати невластиві для них функції. Народжується нове явище – соціальні сироти, діти які зростають і виховуються без прямої опіки батьків та залишаються самотні батьки похилого віку.

У 2008 році Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою започаткував проект «Діти емігрантів про себе», результати якого показали, що відсутність батьків і їх неучасть у виховному процесі дитини утруднює формування у дитини позитивної моделі української родини, подолання стійкого стереотипу неповної сім'ї, який виробився у неї за час тривалої відсутності батьків. Відсутність батьків, яка є прямою загрозою формування девіантної поведінки дитини, що залишилася без належного догляду, вимагає додаткової уваги у до неї у позаурочний час. Адже психологічні травми, яких зазнають діти за умов тривалої розлуки з батьками, розриву родинних зв'язків, внаслідок часто жорстокого поводження з ними з боку родинного, шкільного оточення призводять до негативного сприйняття реалій і оточення, пошуку прихистку у молодіжних кримінальних середовищах, дитячого алкоголізму, наркоманії та проституції. Окрім того, утворюється своєрідний пласт утриманців – молодих працездатних людей, які живуть за надіслані їм кошти, зароблені їх батьками. Змінюється система ціннісних орієнтацій. За свідченням експертів до від'їзду батьків для дитини була важливою родинна атмосфера, становище батьків у суспільстві, навчання у престижній школі,

успішність та ін. Після від'їзду – можливість та вміння «красиво» жити – модно одягатися, тратити гроші на поїздки за кордон.

Якщо в контексті трудової міграції об'єктом досліджень ще є діти, що залишилися в країні проживання, та діти, що емігрували з батьками і опинилися перед лицем викликів, зумовлених новим середовищем, новою для них культурою, мовою, недостатністю інформації та доступу до сфери соціального обслуговування, то питання залишених самотніх батьків похилого віку опинилося навіть не на маргінесі таких досліджень, а поза ними. У Національній доповіді про людський розвиток 2011 запропоновано нову для України концепцію соціального відторгнення, яку визначено як процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають можливості повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок своєї бідності, відсутності базових знань і можливостей, або в результаті дискримінації [6].

Зокрема зазначено, що більшість населення (69,6 відсотка) не вірить у здатність існуючої пенсійної системи задовольнити їх потреби. Ще більше (71,8 відсотка) не довіряє існуючій державній системі соціальної допомоги. Однак чи не головним проявом соціального відторгнення літніх осіб, зазначено у Доповіді, є їх ізольованість і неможливість задоволення потреб у спілкуванні, дозвіллі, участі в житті молодших поколінь і взаємодії з ними поза межами родини.

Через низьку матеріальну забезпеченість пенсіонери обмежені у доступі до якісного харчування, у купівлі необхідних ліків та отримання належної медичної допомоги, відвідування культурних заходів, можливості здійснювати подорожі чи купувати новий одяг, побутові прилади тощо. Обмеженість у забезпеченні найважливіших потреб у цьому віці може як викликати відчуття соціальної незахищеності та несправедливості, образи на суспільство, що виявилось не в змозі опікуватися на належному рівні людиною, так і спричинити появу депресивних та інших психічних розладів, безпосередньо пов'язаних із погіршенням самопочуття та розвитком низки захворювань. Врешті-решт утворюється замкнене коло, відправною точкою в якому виступають низькі доходи (тобто низький рівень пенсійного забезпечення), що породжує соціальне, політичне, культурне та інші форми відторгнення. За умови міграції членів родини самотні літні батьки не лише позбавлені опіки з боку своїх дітей, але й не можуть розраховувати на повноцінну опіку з боку держави.

На жаль, сучасний рівень надання медичної і соціальної допомоги населенню літнього віку в Україні не відповідає його реальним потребам і має високу соціально-демографічну вартість – зростання захворюваності і смертності. За словами Валентини Чайковської, головного позаштатного спеціаліста МОЗ України з геріатрії в Україні, відсутня єдина скоординована система геріатричної допомоги населенню. Проблема допомоги людям літнього віку визнана на міжнародному рівні [11].

Виконуючи рекомендації Мадридського міжнародного плану дій щодо старіння в рамках проекту Фонду народонаселення ООН, які націлені на усвідомлення проблеми урядами і стимулювання в різних країнах обговорення необхідності гарантувати людям похилого віку гідну старість, вільну від злиднів, Україна починає роботу в цьому напрямі. Але поки що проблем більше, ніж досягнень: дефіцит кваліфікованих кадрів, фінансів, відсутність державної програми медико-соціальної допомоги пенсіонерам.

І поки вдосконалення організаційно-структурного забезпечення **геріатричної допомоги** населенню знаходиться лише на шляху до розвитку і вдосконалення, залишаються самотні батьки, які найбільше страждають від неможливості спілкуватися з рідними, які виїхали на заробітки. Можемо стверджувати, що самотні люди похилого віку в Україні, це ті ж соціальні сироти, лише на іншому відтинку життя.

Ніколетта Д'Алессандро, координатор програм опіки над людьми похилого віку Римської мерії та католицької добродійної організації *Comunita di Sant Egidio*, розмірковуючи про етичний клімат суспільства, наводить метафору англійського соціолога Зигмунта Баумана про те, чи може «міст» соціальної побудови нашого суспільства дозволити собі розкіш обійтися без найслабших своїх опор? «Вантажопідйомність моста, — стверджує Бауман, — вимірюється силою її найслабшої опори. Людські риси суспільства мають вимірюватися якістю життя найслабших його членів» [8].

Реалії показують наскільки еміграція інкорпорована у динаміку і потреби нашого суспільства. Це явище впливає на усіх членів родини, в тому числі й на жінок, які залишаються самотніми у країні походження через еміграцію чоловіків. Жінка у такій ситуації змушена виконувати усю повноту обов'язків не лише у питаннях виховання дітей та догляду за літніми батьками, але й у веденні домашнього господарства, стає більш вразливою до стресів та викликів, перед якими вона опинилася.

Слід також виокремити жіночу трудову еміграцію. Статус жінки з України за кордоном, сфери її працевлаштування, робота у сфері обслуговування, надання домашніх послуг тягнуть за собою такі ризики, як рабство, торгівлю людьми, домашнє та сексуальне насильство. Жінки–мігрантки можуть піддаватися дискримінації у множинних формах за ознаками статі, етнічної приналежності, інвалідності, віку. Транснаціональні матері, незважаючи на відстані і кордони, продовжують невинну діяльність, спрямовану не лише на своїх дітей, але й інших членів сімей, а також тих осіб (*caretakers*), що компенсують їх відсутність та здійснюють опіку над їх дітьми. В основі їх від'їзду лежить прагнення забезпечити добробут для дітей та їх майбутнє. Намагаючись підтримувати зв'язки та надавати допомогу на відстані, турбота про опіку завжди залишається фундаментальною, навіть, якщо вони не можуть її здійснювати в умовах щоденної фізичної присутності. З цією метою родини активно розвивають транснаціональні зв'язки, реальними перешкодами для яких виступають статус емігрантів, візові питання та рестриктивна міграційна політика країн проживання та походження. Якими б не були оціночні теорії транс націоналізму, важко заперечити, що у мікросоціальному плані дислокація родинних одиниць, члени яких живуть у різних країнах, і досвід дистантного материнства свідчить про значне зростання частоти і інтенсивності зв'язків та обмінів через кордони. Завдяки новітнім комунікаційним технологіям з'являються нові можливості, що полегшують на відстані спілкування між членами родини, розділеними через еміграцію.

Величезна роль у підтримці транснаціональної родини належить каналам зв'язку: телефонному зв'язку, листуванню з адресатом і транспортному сполученню, що дає можливість самій людині кудись дістатися. Проте, 20 відсотків домогосподарств в Україні досі не мають доступу до телефонного зв'язку і через це позбавлені необхідного спілкування. Майже половина проживає у сільській місцевості. Зважаючи на те, що загалом у сільській місцевості проживає 31 відсоток населення країни, то рівень відторгнення від послуг телефонного зв'язку для сільських мешканців у 1,5 рази перевищує середній рівень всього населення. Доступ до Інтернету мають 30 відсотків дорослого населення України (старше 18 років) або 11,4 млн. осіб. Основну групу користувачів становить молодь віком 18–29 (46,6 відсотка). Старша вікова група (від 50 років) характеризується низьким

рівнем користування Інтернетом (8,7 відсотка). Відповідно 70 відсотків населення України обмежено в задоволенні комунікативних потреб за допомогою мережі Інтернет [6].

Відсутність належної комунікації чинить негативний вплив на збереження єдності родини і часто є причиною не лише розриву зв'язків між членами сім'ї, але й призводить до розторгнення шлюбів та створення нових.

Отже, внаслідок еміграційних процесів, що охопили Україну за останні два десятиліття, спостерігається поява нового явища – транснаціональної сім'ї, яка характеризується дисперсією її членів через кордони та стійкою тривалістю зв'язків між ними. Існує ряд чинників, що впливають на її життя та функціонування, а саме рестриктивна міграційна політика, статус емігранта, візові проблеми, відсутність належних засобів комунікації. Міграція впливає на усіх членів транснаціональної сім'ї, для яких найхарактернішими типологічними видами є нуклеарна та трипоколінна.

Міграційна політика у сфері транснаціональних родин.

Міжнародно-правове регулювання праці трудових мігрантів здійснюється за допомогою міжнародних універсальних угод, прийнятих в межах ООН, МОП та інших міжнародних організацій, регіональних угод у Європі, Америці, Африці та Близькому Сході, двосторонніх угод різних держав.

Прийняття 18 грудня 1990 р. Генеральною Асамблеєю ООН Міжнародної конвенції про захист усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей міжнародно-правового акту, в якому знайшли закріплення детально розроблена система специфічних прав усіх трудових мігрантів і членів їх сімей, а також механізми реалізації цих прав, поклали початок новому, більш високому стану в розвитку міжнародного законодавства про трудових мігрантів. Цей етап супроводжується істотними змінами в регіональних системах захисту прав трудової міграції і розширенням двостороннього співробітництва держав, у якому є помітною і роль України, що уклала ряд двосторонніх угод у цій галузі. Проте, в силу різних проблем економічного, політичного, культурного характеру, навіть морально-етичних, існує досить великий розрив між правовою теорією і практикою окремих держав. Безпосередня регламентація прав і свобод людини, в тому числі трудових мігрантів, як і раніше, залишається внутрішньою справою кожної держави. Міжнародні норми в цій галузі у переважній більшості

випадків не можуть застосовуватися на території будь-якої держави прямо, а вимагають від неї вжиття певних заходів для своєї імплементації

У параграфі першому статті 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) зазначено: «Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави». Еволюція родинних структур, яку спостерігаємо впродовж останніх десятиліть, відбувається поза кордонами. Міграція у світовому масштабі впровадила у багатьох країнах реципієнтах нові сімейні форми, які слід трактувати згідно з нормами сучасного міжнародного законодавства з прав Людини . У документах двох міжурядових організацій таких, як Міжнародна організація Праці та Рада Європи зазначено, що сепарація і тривала ізоляція є причинами біди і напруження як для іммігрантів, так і для залишених членів їх сімей, що перешкоджає їх нормальному існуванню.

Проте, на даний час міжнародна політика з питань міграції не реагує належним чином на виклики, зумовлені появою такого явища, як транснаціональна родина. Відповідно до визначення сім'ї (яке може значно відрізнитися відповідно від регіону і культури) і незалежно від міграційного статусу членів сім'ї виникла потреба у виробленні нової політики, спрямованої на збереження єдності сім'ї, як фундаментального права людини. Визначення «сім'ї» може бути суверенним рішенням кожної держави, але необхідно забезпечити рівність у трактуванні сім'ї.

Для глибшого розуміння причин та наслідків міграції деякі країни донори та країни реципієнти визнають важливість проблематики сім'ї та рівності статей. Сьогодні можемо констатувати значну кількість позитивної міграційної практики, яку спостерігаємо у розвинених країнах таких, як Австрія, Канада, Іспанія, Греція, Ізраїль, Італія, Португалія, особливо в тому, що стосується підтримки та соціального захисту жінок та дітей мігрантів, хоча для підтвердження суттєво не вистарчає оціночних та фактологічних даних. Практики, спрямовані на підтримку трудових мігрантів та їх родин, є успішнішими за умови спільної стратегії між країнами походження та країнами призначення, до яких належать двосторонні та багатосторонні угоди, чи протоколи намірів щодо працевлаштування, соціального захисту та

ін., що мають на меті збереження єдності родини, сприяння комунікації між мігрантами та їх родичами, що залишилися у країні походження. Проте, навіть за умови налагодженого партнерства з іншими країнами, зокрема у сфері допомоги транснаціональним родинам, вони мають односторонній характер.

Фундаментальним пріоритетом міжнародної міграційної політики є практика воз'єднання сімей, що реалізується у багатьох країнах призначення таких, як Австралія, Канада, Іспанія, США, Греція, Ізраїль, Італія, Велика Британія. Не менш важливим є законодавче та інституційне забезпечення допомоги транснаціональним сім'ям у країнах донорах та країнах реципієнтах, допомога та захист дітей мігрантів. На міжнародному рівні активно дискутуються питання ефективності політик та програм, спрямованих на підтримку транснаціональних родин; партнерства для допомоги дітям, що залишилися без опіки у країнах походження, та дітям, відлучених від батьків у країнах призначення; підтримки незареєстрованих дітей, батьки яких знаходяться на нелегальному становищі; механізми та інструментарій захисту мігрантів будь-якого періоду міграційного циклу у країнах походження, транзиту та призначення.

Україна прагне забезпечити захист українських трудових мігрантів за кордоном і цивілізоване вирішення проблем іммігрантів. У 1993 р. Україна дістала статус спостерігача в Міжнародній організації по міграції. Нею підписані угоди про взаємне працевлаштування громадян з рядом країн, прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на захист трудових мігрантів та ратифіковано ряд угод. Проте, поза увагою залишаються питання родини транснаціональних мігрантів, її функціонування та механізми захисту та збереження.

Таким чином, у зв'язку з потужними міграційними процесами, яких зазнала Україна, та міграційними настроями населення, що підтверджують намір виїхати з країни, у політику міграційної політики необхідно включити питання транснаціональної сім'ї – нового типу української родини, який утвердився впродовж останніх десятиліть; вивчити та імплементувати досвід іноземних країн щодо позитивних практик, які враховують проблематику транснаціональної сім'ї; проаналізувати міграцію жінок і дітей та вивчити можливі наслідки, яких зазнає родина у країні походження та родина у країні перебування; налагодити механізми обміну інформацією щодо вивчення наслідків міграції для дітей і жінок як у країнах донорах, так і

у країнах реципієнтах; вивчити можливості для укладання двосторонніх і багатосторонніх угод та протоколів намірів для підтримки та захисту транснаціональних рдин.

Література:

1. Головаха Є. Українське суспільство 1992–2008: Соціологічний моніторинг / Є. Головаха, Н. Паніна. – К. : Інститут соціології НАН України, – 2008. – 85 с.
2. Козаченко О. Сучасна багатопоколінна сім'я: занепад, чи розквіт? / О. Козаченко // Вісник Львів. Університету : Серія соціол., 2010. – Вип. 4. – С. 246–253.
3. Козаченко О. Трансформація багатопоколінної сім'ї: аспекти, тенденції та виклики майбутнього [Електронний ресурс] / О. Козаченко. – Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/magazin/soc_fut/1_2010/13.pdf
4. Марков І. Українська трудова міграція в ЄС: соціологічно-статистичний портрет / І. Марков // На роздоріжжі. Аналітичні матеріали комплексного дослідження процесів української трудової міграції / За ред. І. Маркова. – Львів, 2009.
5. Міжнародний дослідницький проект щодо ціннісних орієнтацій громадян «Світові цінності» (World Values Survey, WVS), 5-а хвиля (2005–2008 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldvaluessurvey.org>
6. Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf
7. Ноур А. Особливості становлення та розвитку молодих сімей в Україні / А. Ноур //Український соціум. – 2003. – № 1(2). – С. 61–71.
8. Онищенко О. Кому потрібні люди похилого віку. / О. Онищенко // «Дзеркало тижня». – № 48, 25 грудня 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/komu_potribni_lyudi_pohilogo_viku-61766.html
9. Пальян З. Структурні чинники народжуваності в Україні:

- статистичний аспект / З. Пальян. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Etp/2009_22/Pal'yan.pdf
10. Раєвська Я. М. Феномен дистантної сім'ї та її вплив на особистість підлітка / Я. М. Раєвська // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво, рік. – С. 280-290.
 11. Чайковська В. Геріатрична допомога населенню: виклики і перспективи / В. Чайковська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://family-doctor.com.ua/geriatriчна-dopomoga-naselennyu/>
 12. Basch, L. Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. / L. Basch, N. G. Schiller, C. S. Blanc. – New York : Gordon and Breach., 1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [URL:http://www.questia.com/PM.qst;jsessionid](http://www.questia.com/PM.qst;jsessionid)
 13. Glick S. N., Basch L., Blanc-Szanton C. (eds.). Towards a Transnational Perspective on Migration. Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. N.Y.: Annals of the New York Academy of Sciences, 1992. Vol. 645.
 14. Bryceson D. The transnational family / D. Bryceson, U. Vuorela // New European Frontier and Global Networks. – Oxford, Berg, 2002 .
 15. Fonte J. To «Possess the National Consciousness of an American» / US Center of Immigration Studies. Cantigny Conference Series. Immigration and Citizenship in America. July, 2000. Wheaton, Il. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cis.org/articles/cantigny/fonte.html>
 16. Gardner K. Transnational households and ritual: an overview / K.Gardner, R. Grillo // Global Networks. – 2002. – Vol. 2. – P. 179-90.
 17. Herrera Lima F. Transnational families: institutions of transnational social space / Lima F. Herrera // New Transnational Social Spaces. – London : Routledge. – 2001. – P. 77-93.
 18. Ho C.C.T. The internationalization of kinship and the feminization of Caribbean migration: The case of AfroTrinidadian

- immigrants in Los Angeles / C.C.T. Ho // Human Organization. – 1993. – Vol. 52, № 1. - P. 32-40.
19. Ho E. S. Multi-local residence, transnational networks : Chinese astronaut families in New Zealand / E. S. Ho // Asian and Pacific Migration Journal. – 2002. – Vol. 11, № 1. – P. 145-164.
 20. Hochschild A. R. Global care chains and emotional surplus value / A. R. Hochschild // On the Edge; Living with Global Capitalism. - London, Sage, 2000. – P. 130-146.
 21. Lobel O. Family geographies : global, care chains, transnational parenthood and new legal challenges in an era of labour globalization / O. Lobel // Law and Geography. – Oxford : Oxford University Press. – 2003. – P. 175-187.
 22. Parrenas R. S. Mothering from a distance: emotions, gender and intergenerational relations in Filipino Transnational families / R. S. Parrenas // Feminist Studies. – 2001. - Vol. 27, № 2. – P. 361-90.
 23. Pries L. The Disruption of Social and Geographic Space Mexican-US Migration and the Emergence of Transnational Social Spaces. / International Sociology. March 2001. Vol 16(1): 55-74. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://club.fom.ru/books/Pries01_1.pdf
 24. Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered. – N.Y. : Annals of the New York Academy of Sciences, 1992. Vol. 645.
 25. Rouse R. C. Mexican migration to the United States: family relations in the development of a transnational migrant / R. C. Rouse. – Standford : Standford University, 1989.
 26. Sole C., Parella S., Cavalcanti L. Las dinamicas de vinculacion transnacional de los estados latinoamericanos y sus diasporas. / Simposio Internacional: Nuevos Retos del Transnacionalismo en el Estudio de las Migraciones. Barcelona, 2008.
 27. Wiltshire R. Implications of transnational migration for nationalism: The Caribbean Example / R. Wiltshire, Glick Schiller, 1992.